

Πώς η καθαρή οπτική και η σκέψη θολώνουν από την προπαγάνδα

Ελιάν Περέ

Φαίνεται ότι στις μέρες μας πολλά μέσα ενημέρωσης **δεν θεωρούν πλέον καθήκον τους να ενημερώνουν τους αναγνώστες, τους ακροατές και τους τηλεθεατές τους, μέσω αντικειμενικών ρεπορτάζ, για τα γεγονότα που αφορούν τη συνύπαρξη των ανθρώπων στη χώρα τους και σε όλο τον κόσμο.** Όχι μόνο δεν υπάρχει πλέον σαφής διάκριση μεταξύ σχολιασμού και ρεπορτάζ, αλλά τα κείμενα προετοιμάζονται με ποικίλες μεθόδους που αποσκοπούν στον αποπροσανατολισμό της γνώμης, στη θόλωση της εστίασης και στη συσκότιση της καθαρής σκέψης. Δεν είναι επομένως τυχαίο ότι όλο και περισσότεροι άνθρωποι αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό τα λεγόμενα «ποιοτικά μέσα ενημέρωσης».

Μονοπώληση - δημιουργία μιας ψεύτικης αλήθειας

Είναι φυσιολογικό για τους προσεκτικούς αναγνώστες να αναρωτιούνται για την **ομοιομορφία της κάλυψης** από τα μέσα ενημέρωσης και τις συχνά **πανομοιότυπες εκτιμήσεις ενός γεγονότος.** Οι μεγάλοι όμιλοι μέσων ενημέρωσης μπορούν να κάνουν **κατάχρηση της μονοπωλιακής τους θέσης** και να μεταδίδουν μόνο τις επιθυμητές πληροφορίες, φιλτραρισμένες από τα ειδησεογραφικά πρακτορεία ή **ακόμη και λογοκρινόμενες.** Με αυτό το προπαγανδιστικό τέχνασμα, προσπαθούν να δημιουργήσουν μια **τεχνητή αλήθεια** που δεν πρέπει να αμφισβητείται σύμφωνα με το σύνθημα: **«Αν όλοι λένε το ίδιο πράγμα, τότε πρέπει να είναι αλήθεια!»** Με αυτόν τον τρόπο αρνούνται την πραγματική τους αποστολή, η οποία είναι να **παρουσιάζουν αντικειμενικά διαφορετικές απόψεις και οπτικές γωνίες για ένα γεγονός και να παρέχουν στον αναγνώστη τη βάση για να σχηματίσει τη δική του γνώμη, βασιζόμενοι σε ολοκληρωμένες πληροφορίες και αποκλίνουσες εκτιμήσεις.** Αντίθετα, στην «πραγματικότητα» των μέσων μαζικής ενημέρωσης, οι ανεπιθύμητες παρατηρήσεις, εμπειρίες ή προβληματισμοί αγνοούνται ή απορρίπτονται ως σύμπτωση ή υποκειμενική άποψη. **Μια τέτοια μονόπλευρη αναφορά είναι χειριστική και αυταρχική,** διότι όχι μόνο ισχυρίζεται ότι κατέχει τη μοναδική αλήθεια, αλλά ταυτόχρονα υποτιμά όσους σκέφτονται διαφορετικά ως «αμελητέες μειονότητες». **Οι διαφορετικές οπτικές καταδικάζονται έτσι και θεωρούνται ενοχλητικές, γεγονός που καταπνίγει τον ισότιμο διάλογο μεταξύ διαφορετικών απόψεων στο κοινό.** Με τον τρόπο αυτό η ελεύθερη διαμόρφωση γνώμης περικόπτεται και, τελικά, **υπονομεύονται τα θεμέλια ενός δημοκρατικού κράτους δικαίου.** Αυτή η αυταρχική προσπάθεια διαμόρφωσης της γνώμης πρέπει να αντιμετωπιστεί με την αναζήτηση αυθεντικών πληροφοριών και εναλλακτικών πηγών.

Αυτές οι «ψευτοσυζητήσεις» που δηλητηριάζουν το κλίμα του δημόσιου διαλόγου

Οι «ψευτοσυζητήσεις» που πολλακώς **υποδύονται ακόμη και αντιπαραθέσεις,** επιχειρούν να **συγκαλύψουν τη μονοπώληση της διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, προκειμένου να αποσπάσουν την προσοχή από κρίσιμα ζητήματα και να διατηρήσουν την ψευδαίσθηση του ελεύθερου διαλόγου.** Στον τομέα της εκπαίδευσης, μια τέτοια ψευτοσυζήτηση έλαβε χώρα πριν από μερικά χρόνια, όταν συζητήθηκε η εισαγωγή μιας δεύτερης ξένης γλώσσας στο δημοτικό σχολείο στην Ελβετία. Η συζήτηση αφορούσε το αν θα έπρεπε να είναι μια άλλη εθνική γλώσσα ή τα αγγλικά. Δεν δόθηκε ο λόγος σε εκείνους που απέρριπταν πλήρως την πρώιμη διδασκαλία ξένων γλωσσών και τόνιζαν την προτεραιότητα της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας για την αντιμετώπιση της συχνά ανεπαρκούς γνώσης της γερμανικής γλώσσας σε ένα σημαντικό ποσοστό των παιδιών και των νέων μας στο γερμανόφωνο τμήμα της Ελβετίας. Ομοίως, αγνοήθηκαν ανεξάρτητες μελέτες, όπως αυτή της καθηγήτριας Simone Pfenninger, οι οποίες έδειξαν σαφώς ότι δεν υπάρχει κανένα πλεονέκτημα στην πρώιμη διδασκαλία ξένων γλωσσών, καθώς το πλεονέκτημα που αποκτάται σε πρώιμο στάδιο αναπληρώνεται γρήγορα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η οποία

αρχίζει αργότερα. Η έκβαση της συζήτησης ήταν επομένως εξαρχής σαφής και δεν επιτρέπονταν να έχει ανεπιθύμητη έκβαση. Ήταν απλώς μια **επίπλαστη συζήτηση**.

Η «νηπιποίηση» των πολιτών - ένας άλλος τρόπος καταστολής της κριτικής σκέψης

Η μέθοδος αυτή αποσκοπεί **στην καταστολή της κριτικής σκέψης** με την αντιμετώπιση του ενήλικου κοινού σαν να επρόκειτο για ανήλικα παιδιά τα οποία πρέπει να προστατευθούν και να διαφυλαχθούν από καταστάσεις και αποφάσεις που είναι πέρα από τον έλεγχό τους. Τους δίνεται διακριτικά να καταλάβουν ότι δεν είναι σε θέση να λαμβάνουν ή να κρίνουν πολιτικές αποφάσεις και ότι η «πατρική δύναμη» της κυβέρνησης πρέπει να αναλάβει αυτό το καθήκον **για λογαριασμό τους**. Έμμεσα, τους χαρακτηρίζουν ως εξαρτημένα υποκείμενα, υποταγμένα στην εξουσία, αμόρφωτα και ανίκανα για κριτική σκέψη. Το επιχείρημα ότι οι πολίτες είναι «υπερφορτωμένοι», υπονοώντας ότι η κούραση τους επιβαρύνει σε βαθμό που να μην είναι σε θέση να έχουν αντικειμενική και αμερόληπτη άποψη, προβάλλεται εύκολα από τα ελβετικά μέσα ενημέρωσης όταν οι λαϊκές αποφάσεις δεν πηγαίνουν προς την κατεύθυνση των ομάδων πίεσης που συμπεριφέρονται ως ελίτ. Αντί για ανεξάρτητη σκέψη και λήψη αποφάσεων, προσφέρεται «διασκεδαστική ειδησεογραφική ελαφρότητα» και μια εύκολα κατανοητή κοσμοθεωρία που παράγεται από την προπαγάνδα. Αυτό προωθεί περαιτέρω τη διαδικασία της νηπιποίησης και εύκολα μπορεί να οδηγήσει σε μια **μοιρολατρική στάση και απογοήτευση** από την πολιτική, η οποία αφυπνίζει και διατηρεί την απαίτηση για μια ισχυρή πυγμή.

«Επιβάλλοντας το ρυθμό και την κατεύθυνση» - δημιουργία ψευδών προτύπων

Διάφορες μέθοδοι ως **απόρροια από τις έρευνες στην ψυχολογία χρησιμοποιούνται καταχρηστικά για την καθοδήγηση της κοινής γνώμης**. Το δίπτυχο «Βηματοδότηση και καθοδήγηση», το οποίο προέρχεται από τον νευρογλωσσικό προγραμματισμό (NLP), είναι μία από αυτές. Η τεχνική αυτή προσπαθεί να κάνει τους ανθρώπους να απομακρυνθούν από τις δικές τους ιδέες, αξίες και απόψεις και να ακολουθήσουν άλλους **χωρίς να το συνειδητοποιήσουν**. Προκειμένου να κερδίσει την εμπιστοσύνη των αναγνωστών, ακροατών ή τηλεθεατών, το ρεπορτάζ αρχικά υιοθετεί τις υπάρχουσες απόψεις και φαίνεται να συμφωνεί με αυτές και στη συνέχεια κάνει διαδοχικά μια **στροφή προς τον τρόπο σκέψης που πραγματικά επιδιώκεται από τους χειριστές**. Καθώς είναι δύσκολο για πολλούς ανθρώπους να παραδεχτούν ότι έχουν χειραγωγηθεί, αυτή η μέθοδος επηρεασμού της γνώμης είναι συχνά επιτυχής. Τα επιθυμητά μηνύματα ενσωματώνονται επίσης σε προϊόντα της βιομηχανίας της ψυχαγωγίας και του πολιτισμού, πίσω από τα οποία δεν υπάρχουν πολλές υποψίες για πολιτική ή ιδεολογική επιρροή. **Τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, τα οποία πολύ συχνά έχουν αμέτρητες παραλλαγές ενός και μόνο πρωτόγονου σχήματος, αυτό του ανταγωνιστικού επιθετικού προτύπου «φίλου/εχθρού» με την πρόσθετη ανταμοιβή της βίας, αποτελούν διδακτικά παραδείγματα**. Η μουσική και ο κινηματογράφος μπορούν επίσης να περιέχουν μηνύματα που **απαξιώνουν τις τρέχουσες αξίες και προωθούν τον μετασχηματισμό τους**. Και αν οι χειριστές κάνουν τους ανθρώπους να πιστέψουν, για μεγάλο χρονικό διάστημα, ότι είναι φυσιολογικό να φορούν αμερικανικά ρούχα, να τρώνε αμερικανικό φαγητό, να ακούν αμερικανική μουσική, να βλέπουν αμερικανικές ταινίες και να γιορτάζουν αμερικανικές γιορτές, αυτό δύσκολα θα αμφισβητηθεί. **Με τον τρόπο αυτό καταστρέφονται η κοινή ταυτότητα και η αίσθηση του «ανήκειν πατροπαράδοτα κάπου» των υπαρχουσών εθνοτικών ομάδων και εθνών, που βασίζονται σε μια κοινή ιστορία και παράδοση**.

Διαμόρφωση πλαισίου και ετικετοποίηση προκειμένου να καθοδηγείται η σκέψη

Αυτές οι στενά συνδεδεμένες τεχνικές συνίστανται στην παροχή ενός ερμηνευτικού πλαισίου (πλαισιοποίηση) εντός του οποίου πρέπει να παραμείνει νοητικά το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται. Κάνουν ένα συγκεκριμένο γεγονός ή πρόσωπο να εμφανίζεται υπό το επιθυμητό

πρίσμα. Για παράδειγμα, οι πόλεμοι δικαιολογούνται συχνά ότι φέρνουν «ελευθερία και δημοκρατία» στους κατοίκους της συγκεκριμένης χώρας, ότι αγωνίζονται για τα «ανθρώπινα δικαιώματα». Στην ουσία όμως πίσω από αυτά κρύβεται ένα άλλο, ανειλικρινές, πλαίσιο ερμηνείας της ίδιας διαδικασίας, που θα μπορούσε να συνοψιστεί στο σύνθημα: «Διεξάγουμε πόλεμο γιατί διεκδικούμε τις πρώτες ύλες στο έδαφος του αντιπάλου» ή «Διεξάγουμε πόλεμο για να εδραιώσουμε την κυρίαρχη γεωστρατηγική μας θέση και γιατί θέλουμε να δημιουργήσουμε στρατιωτικές βάσεις σε ξένα εδάφη». Τα «αποδεκτά» πλαίσια πνίγονται με ετικέτες, συχνά με ευφημισμούς. Αλλά οι βομβαρδισμοί γίνονται έτσι «αεροπορικές επιδρομές», ο άμαχος πληθυσμός που σκοτώνεται στον πόλεμο και οι κατεστραμμένες υποδομές «παράπλευρες απώλειες». Σε αυτό το παιχνίδι, η προπαγάνδα με την οποία χειραγωγείται ο πληθυσμός χαρακτηρίζεται με τον ουδέτερο όρο «δημόσιες σχέσεις» (PR). Οι κρίσεις που γίνονται συχνά εντάσσονται σε συγκεκριμένες ετικέτες (ετικετοποίηση), καθιστώντας με τον τρόπο αυτό δυνατή την ένταξη ενός γεγονότος σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο αφήγησης. Ορισμένες κυβερνήσεις περιγράφονται συστηματικά με τον όρο «καθεστώς», που ενδεχομένως συμπληρώνεται από τον όρο «αυταρχικό» (π.χ. Συρία, Βενεζουέλα ή Ρωσία), προκειμένου να προκληθεί μια αρνητική συναισθηματική διάθεση, σε αντίθεση με εκείνους που προορίζονται για τα «βασίλεια», τα οποία έχουν ως στόχο να προκαλέσουν μια ρομαντική σύνδεση με παραμύθια, π.χ. Βρετανία, Ιορδανία και, μέχρι πρόσφατα, Σαουδική Αραβία. Η ίδια μέθοδος μπορεί, φυσικά, να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει άτομα και ομάδες, όπως «αμφιλεγόμενους ιστορικούς» ή «σεχταριστικές ομάδες», των οποίων οι απόψεις στιγματίζονται, με τον ισχυρισμό ότι **δήθεν** διαπνέονται από γελοίες ή ακόμη και επικίνδυνες «θεωρίες συνωμοσίας» και επομένως δεν πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη

Αποσύνδεση από το περιβάλλον ή το πλαίσιο, με την παράλειψη σημαντικών πληροφοριών

Τα πρακτορεία προπαγάνδας και οι ειδησεογραφικές πύλες προσπαθούν να δημιουργήσουν την επιθυμητή εικόνα **παραλείποντας σημαντικές πληροφορίες**, τμήματα του πλαισίου ή ακόμη και το ίδιο το πλαίσιο. Αυτή η «αποκωδικοποίηση» είναι η συμπληρωματική τεχνική της «πλαισιοποίησης». Συνίσταται στην άγνοια του ιστορικού ενός κράτους ή γεγονότος, του ευρύτερου πολιτικού και ιστορικού του πλαισίου ή των επιχειρήσεων των μυστικών υπηρεσιών που οδήγησαν σε μια σύγκρουση. Ένα σημερινό παράδειγμα είναι ο πόλεμος στην Ουκρανία, ο οποίος **δεν μπορεί να ταξινομηθεί χωρίς το υπόβαθρό του**. Το πραξικόπημα στην Ουκρανία που χρηματοδοτήθηκε από τις ΗΠΑ με 5 δισεκατομμύρια δολάρια το 2014 - το οποίο ονομάστηκε «επανάσταση του Μαϊντάν» από τα κυρίαρχα μέσα ενημέρωσης - **αποτελεί μέρος αυτού, όπως και οι διακρίσεις του ρωσικού πληθυσμού που ακολούθησαν**. Η επιλογή της Ουκρανίας ως κράτος-κλειδί για την επέκταση της ισχύος των ΗΠΑ, όπως καθιερώθηκε ήδη από το 1997 από τον Αμερικανό στρατιωτικό στρατηγιστή Zbigniew Brzezinski, είναι ακόμη παλαιότερη. Η τρέχουσα ειδησεογραφική κάλυψη **αγνοεί αυτό το πλαίσιο** προς όφελος της αφήγησης ενός επιθετικού πολέμου που προκλήθηκε από τον ρωσικό στρατό. Επομένως, ο κάθε σύγχρονος ενδιαφερόμενος πρέπει να αντλήσει μόνος του τις πρόσθετες πληροφορίες, **αναζητώντας πηγές εκτός των συνηθισμένων ειδησεογραφικών πυλών**, όπως το AP, το Reuters και το AFP, που τροφοδοτούν τα λεγόμενα «ποιοτικά μέσα ενημέρωσης», και συμβουλευόμενος βιβλία που συμπληρώνουν με αξιόπιστες και διαφοροποιημένες πληροφορίες τις ελλιπείς και ψευδείς αναφορές των εταιρειών των μέσων ενημέρωσης μας.

Το κύριο καθήκον του πολίτη παραμένει: να μην παραιτείται από τη διαδικασία της σκέψης

Είναι ένα ενδιαφέρον εγχείρημα να συνειδητοποιήσει κανείς τις τρέχουσες μεθόδους χειραγώγησης της κοινής γνώμης. Δυστυχώς, υπάρχουν πολλές από αυτές. **Γι' αυτό είναι όχι μόνο απαραίτητο, αλλά και επείγον να μην απαγορεύεται η σκέψη. Σε μια δημοκρατία, ο καθένας έχει το δικαίωμα να έχει τη δική του γνώμη και να σκέφτεται ανεξάρτητα.**



Με την εφεύρεση της τυπογραφίας τέθηκαν οι βάσεις για την εκπαίδευση και την ενημέρωση του πληθυσμού, μια σημαντική προϋπόθεση για τις δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Εξετάζοντας το σημερινό τοπίο των μέσων ενημέρωσης, ο στόχος αυτός έχει αντιστραφεί και οι πολλές δυνατότητες των μέσων ενημέρωσης χρησιμοποιούνται καταχρηστικά για τον επηρεασμό και τη συσκότιση της κοινής γνώμης.
(φωτογραφία ξυλογραφίας του Jost Amman, 1539 – 1591)